

ביושבינו במדבר סיני, במחפורת (אצלי היו סגני, הוטרינר ד"ר ראובן יגיל, יליד דרום-אפריקה, הרב-סמל הפלוגתי מיכאל שיפטן, יליד קבוץ כפר בלום ואנוכי, יליד פולין שגדל והתחנך בברזיל – קבוץ גלויות טיפוסי...), התחלתי ללמוד קצת ערבית מפי סגני השני, אברהם מזור, מיוצאי סוריה. כל יום דאגתי לכתוב ולשלוח איגרת הביתה, לילדים על מנת ששושנה תקריא להם. שושנה דאגה לשמור את האגרות הללו בקפידה.

בפעם הראשונה שחזרתי הביתה לחופשה, פני עטורים בזקן (על מנת שלא אתגלח כל יום בזמן המלחמה), "זכיתי" למבול של קיטונות ושמות-גנאי מפי הבן הצעיר, ניצן, בן השנתיים שבודאי לא הבין למה נעלמתי לו לזמן כל כך ארוך...

במשך השנים, בעיר מגורי כיום, רעננה, יצא לי לפגוש מספר חיילים שהיו תחת פיקודי ולקבל מהם הרבה אהדה ולשמוע מפהם שהם זוכרים אותי כ"המפקד" במובן הטוב של המילה.

לימודים בארץ

כשהחלטתי, בברזיל, לעזוב את הלימודים ולא להשלים את השנה האחרונה בתיכון, להיכנס לקבוץ-הכשרה ולעלות ארצה, לא חשבתי שאי-פעם אחזור להיות סטודנט, אבל בהיותי חבר קבוץ נשלחתי לבית-הכרם, ירושלים, ללמוד שנה (1954-1955) בסמינר למדריכי נוער, שאורגן על ידי עליית הנוער.

בסוף 1961 נשלחתי על ידי הקבוץ ללמוד בקורס לקצינים של צ.ה.ל. שבסופו קבלתי דרגת סגן-משנה.

לאחר שעזבתי את הקבוץ ותוך כדי עבודתי בהסתדרות, התחלתי ללמוד, בשעות הפנויות, באוניברסיטת תל-אביב בה סיימתי 2 תארים: ב.א. בסוציאולוגיה ואנטרופולוגיה (1970-1973) ומ.א. בקואופרציה ולימודי עבודה (1977-1978).

כשנרשמים לאוניברסיטה צריכים להציג תעודת בגרות, אבל כיון שלא סיימתי את לימודי בברזיל, ולא הייתה לי תעודה כזו פניתי לאוניברסיטת תל-אביב בבקשה שבכל זאת יקבלו אותי והם העמידו כתנאי שעד סיום התואר הראשון אשלים את החסר לתעודת הבגרות.

כנראה חלה טעות בהרשמה באוניברסיטה וכל שנה בניירות הרשמיים שקבלתי מהם היה רשום "תלמיד מן המניין". לכן, בסיומי את לימודי התואר הראשון נרשמתי להמשיך לתואר השני. אז התגלתה הטעות, אבל כיון שעברתי את כל הבחינות של התואר הראשון, ישבו על המדוכה והחליטו לאשר את השתתפותי וכך התחלתי את הלימודים לתואר השני, מבלי שהייתה לי תעודת בגרות...

בסוף השנה הראשונה ללימודי חשבתי להפסיק כיון ששושנה הייתה בשמירת הריון אבל היא לא הסכימה שאפסיק וכך יכולתי להמשיך, עם כל הקשיים שבדבר, במיוחד עבורה. יש להניח שאם הייתי מפסיק אז, לא הייתי ממשיך אחר-כך.